

Macrofaunanieuwsmail 93, 2 september 2010

Beste lezers,

De meteorologische herfst is begonnen. Velen zijn weer terug van meer of minder zonnige oorden. De nieuwsmail is weer goed gevuld.

Zojuist ontving ik het droevige bericht van het overlijden van Bert Higler. Ik ben zo vrij dit bericht hier over te nemen, een plek waar Bert zijn digitale nieuwsbrief van de EIS werkgroep Trichoptera ook liet verschijnen. Dat alle herinneringen een goede steun mogen zijn voor de familie en vrienden.

Als je wat ziet, hoort of leest, blijf je berichten sturen naar macrofauna@rws.nl

Ook kan je nu via het weblog op <http://macrofauna.web-log.nl/> zoeken naar eerder verschenen verhalen/artikelen en dan dat nummer downloaden via http://www.helpdeskwater.nl/overlegkaders_en/macrofaunanieuwsmail/.

Groeten, Myra Swarte

In dit nummer:

Bericht van overlijden	1
Waterwoordenboek	2
Wie heeft waarnemingen van Stenochironomus	2
Vondst Ephemera glaucops Grote Maarsseveense plas	3
Leestip: De effectiviteit van bodemhappers	3
Wie herkent deze code	4
Vondst Oxus carpenteri Waterleidingplas Loenen aan de Vecht	5
Siamese tweeling of een foutje?	9
Stel je voor	9
www.vermandel.com	9

Bericht van overlijden

(overgenomen van de WEW)

Ons bereikte het droevige bericht dat **Bert Higler** is overleden. Bert was een van de oprichters van de Werkgroep Biologische Waterbeoordeling, waar later de WEW uit is voortgekomen. Op het veertig jarig jubileum hebben we hem het erelidmaatschap van de WEW aangeboden.

Op de website van de WEW is zijn overlijdensbericht geplaatst:

<http://www.wew.nu/mededelingen/rouwkaartberthigler.pdf>

Er is tevens routebeschrijving geplaatst voor de afscheidsbijeenkomst:

<http://www.wew.nu/mededelingen/routedenenrust.pdf>

Het bestuur wenst familie en vrienden van Bert veel kracht om het verlies te verwerken.

Met vriendelijke groet,
Ellis Penning
(secretaris WEW)

Waterwoordenboek

Eind vorig jaar is het Waterwoordenboek verschenen. Het boek bevat alle woorden die op -water eindigen, en dat zijn er zo'n 850. Elk trefwoord krijgt een toelichting en het geheel heeft geleid tot een prachtig, fraai uitgegeven, geïllustreerd boek, dat in de pers, onder andere in het Weekblad Elsevier, zeer goed gerecenseerd is.

Het boek maakt duidelijk hoe omvangrijk de waterindustrie is geworden en hoe groot de waterproblemen zijn. Tegelijkertijd geeft het ook aan dat mensen enorm veel plezier aan water kunnen beleven.

De winkelprijs van het boek is € 17,50. De levertijd is 2 dagen.

Bestellen kan via: info@kuux.nl.

Voor educatieve doeleinden is korting mogelijk.

Met vriendelijke groet,
uitgever Kuux Media
Eindhoven

<http://www.kuux.nl/alle-uitgaven/>

isbn: 978-90-809501-6-0

Auteur: Wim Daniëls

Illustraties: Marcel Hoogerman

172 pagina's (genaaid)

Wie heeft waarnemingen van *Stenochironomus*

Stenochironomus is enkele malen ik kleine loopjes in Oost-Brabant gevonden.

Het gaat om een soort, die mineert in de drijvende bladdelen van *Glyceria maxima* (zie foto), naar alle waarschijnlijkheid *S. hibernicus*.

Vanwege het microhabitat is deze soort waarschijnlijk niet zeldzaam in Nederland.

Graag jullie waarnemingen doorgeven aan Henk Vallenduuk. buro.vallenduuk@home.nl

Voor meer informatie zie Moller Pillot, 2009.

Vondst *Ephemera glaucops* Grote Maarsseveense plas.

Tijdens een macrofaunabemonstering van de Grote Maarsseveense plas (Utrecht) op 12 april 2010 werden door Casper Zuyderduyn en Wil Leurs twee larven van de haft *Ephemera glaucops* aangetroffen.

Ephemera glaucops gold in Nederland voor lange tijd als zeer zeldzaam (tot 1981 2 gevallen bij Arnhem en Vlodrop). In de negentiger jaren werden larven gevonden in enkele zandwinplassen in Gelderland en de Maasplassen in Limburg. In recente jaren (2005 – 2007), zijn enkele adulten op licht gevangen in Noord-Brabant (Koese, 2008). De meest nabijgelegen vindplaats van deze soort is Dronten, Flevoland op 5 mei 2007 (Van Ee & van Maanen). *Ephemera glaucops* is een van oorsprong zuidelijke soort die de laatste jaren in Nederland lijkt toe te nemen. In tegenstelling tot de 3 andere Ephemera-soorten in Nederland is *Ephemera glaucops* een karakteristieke soort van heldere meren en niet zo gebonden aan stromend water (Koese, 2008).

Afbeelding: *Ephemera glaucops* larve, één van de exemplaren uit de Grote Maarsseveense plas (Foto Casper Zuyderduyn)

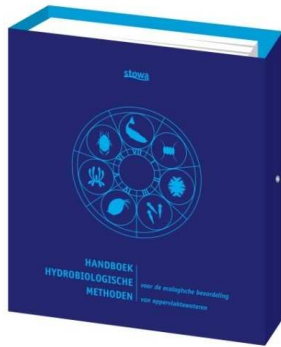
Casper Zuyderduyn
Hydrobiologisch medewerker
Stichting Waterproef
Email: c.zuyderduyn@waterproef.nl

Literatuur

Koese, B. *Ephemera glaucops* uit: *De soorten van het leefgebiedenbeleid*, EIS-NEDERLAND, 2008.

Leestip: De effectiviteit van bodemhappers

In het blad H2O, nr. 10 pag 30-32 stond een opmerkelijk artikel over de effectiviteit van bodemhappers. Het is geschreven door Wouter Lengkeek en Sietse Bouma van Bureau Waardenburg en Bas van der Wal, Stowa.

Presentatie Handboek Hydrobiologie

Naar aanleiding van het verschijnen van het STOWA Handboek Hydrobiologie vindt op **16 en 17 september** een speciale thema-tweedaagse plaats over biologische bemonstering.

De bijeenkomst is bedoeld voor iedereen die betrokken is bij hydrobiologisch onderzoek voor het waterbeheer: monsternemers, analisten en ecologen.

De eerste dag staat geheel in het teken van de kwaliteit van ecologische monitoring.

Er zijn inleidingen over kwaliteitszorg, werken in het veld en in het laboratorium, en over statistiek. Tevens wordt het Handboek Hydrobiologie gepresenteerd en toegelicht.

Het thema van deze dag is: zorgen voor kwaliteit is zorgen voor de toekomst.

Op **de tweede dag** leren de deelnemers fytoplankton, sieraalgen, vegetatie, macrofauna en vis bemonsteren volgens de voorschriften van het handboek, conform de eisen van de KRW.

Het thema van deze dag is: zelf doen, maar wel verantwoord.

De thema-tweedaagse vindt plaats op **Texel**, bij het NIOZ. Geef je op voor beide dagen en geniet ook nog van een streekeigen diner en van een avondvullend programma met collega's uit het hele land, op dit mooie eiland.

Voor overnachting wordt gezorgd. **Opgave is nog mogelijk tot en met donderdag 9 september.**

Deelnemers ontvangen een certificaat.

Kosten

Dag 1: € 125,-

Dag 1 + diner: € 160,-

Dag 1 + Dag 2 + diner + overnachting: € 335,-

Vermelde bedragen zijn inclusief 19% BTW.

Voor meer informatie verwijzen wij u door naar de website:

http://themas.stowa.nl/Themas/Kwaliteitshandboek_Hydrob.aspx?rID=1020

Of geef je op:

http://www.stowa.nl/Form_Manager/Aanmeldingsformulier_16-17_sep_/Default.aspx?mId=11021

Mocht u nog vragen hebben over de thema-tweedaagse, dan kunt u contact opnemen met Sandra Broekhof van het Communicatiebureau CURNET.

Telefoon: 0182 - 540 650

Mobiel: 06 4622 8837

E-mail: sandra.broekhof@curnet.nl

Met vriendelijke groet namens de STOWA,
Sandra Broekhof

Wie herkent deze code

In de spullen van Henk van der Hammen vond ik onlangs een potje met een onbekende Arrenurus man. Het glazen potje (zwart dekseltje met rood plastic centrum) heeft **de codering 30407, 21-7-1993**. Het is niet afkomstig uit de collectie van de provincie Noord-Holland. Herkent iemand deze codering? Zo ja, dan hoor ik graag waar dit monster vandaan komt.

Harry Smit (e-mail smit.h@wolmail.nl)

Vondst *Oxus carpenteri* Waterleidingplas Loenen aan de Vecht.

In een macrofaunabemonstering van 19 april 2010 in de Waterleidingplas bij Loenen aan de Vecht (Utrecht) trof ik 2 exemplaren van de watermijt *Oxus carpenteri* aan. Tot op heden was de soort in Nederland alleen bekend van een vondst uit 1966 in een sloot bij Tienhoven (Smit & van der Hammen, 2000). Deze oude vindplaats is slechts enkele kilometers verwijderd van de Waterleidingplas. *Oxus carpenteri* is beperkt tot het West-Palaarctisch gebied en vondsten zijn bekend uit Ierland, Groot-Brittannië, Zweden, Finland, Duitsland, Frankrijk, Zwitserland, Italië en Nederland. De soort is nergens algemeen. Over de biologie van deze soort is weinig bekend (Di Sabatino et al, 2010).

Beschrijving vindplaats

De Waterleidingplas is een drinkwaterbekken van het Amsterdamse waterleidingbedrijf [Waternet](#). De Waterleidingplas wordt door [kaden](#) afgescheiden van de Loenderveense Plas, gelegen tussen [Loenen aan de Vecht](#) en [Oud-Loosdrecht](#) in de gemeente [Wijdmeren](#) (zie kaart 1). De Waterleidingplas heeft een oppervlakte van ruim anderhalve vierkante kilometer. Waternet voegt grondwater ([kwelwater](#) uit de [Bethunepolder](#)) en [Rijnwater](#) aan de Waterleidingplas toe. Het water in de plas ondergaat een natuurlijk reinigingsproces waarbij [ammonium](#), [organische stoffen](#) en [bacteriën](#) worden afgebroken. De [zuurgraad](#) van het plaswater wordt geregeld door [zoutzuur](#) toe te voegen. Na ongeveer 100 dagen wordt het water afgevoerd naar het productiebedrijf Weesperkarspel bij [Driemond](#) voor verdere behandeling tot drinkwater.

Kaart 1: ligging vindplaats *Oxus carpenteri* en vast meetpunt fysisch-chemische bemonstering.

De Waterleidingplas is gemiddeld 5,6 meter diep. Het macrofaunamonster is afkomstig uit de oeverzone van de Waterleidingplas op een diepte van 0,5 tot 2 meter (zie kaart 1). Op de monsterpuntlocatie is een brede helofytenzone aanwezig dat voornamelijk bestaat uit riet. (zie afbeelding 1). De ondergedoken vegetatie is in augustus 2010 geïnventariseerd op waterplanten nabij de vindplaats van *O. carpenteri*. Aspectbepalende soorten in de watervegetatie zijn hier Gele

plomp (*Nuphar lutea*) en Brokkelig kransblad (*Chara contraria*). In mindere mate zijn hier onder meer Teer kransblad (*Chara virgata*), Ruw kransblad (*Chara aspera*), Kleine egelskop (*Sparganium emersum*), Groot nimfkruid (*Najas marina*), Doorgroeid fonteinkruid (*Potamogeton perfoliatus*) en Smalle waterpest (*Elodea nuttallii*) aanwezig (bron Stichting Waterproef/ E. Nat & W.Leurs).

Afbeelding 1: vindplaats *Oxus carpenteri*

In tabel 1 staan de milieuvariabelen vermeld, afkomstig van het vaste meetpunt fysisch-chemische bemonstering in de Waterleidingplas. Deze locatie ligt in een ander gedeelte van de Waterleidingplas dan waar de vondst van *O. carpenteri* is gedaan.

Tabel 1 Fysisch chemische gegevens Waterleidingplas, meting 14 april 2010 (Bron: Stichting Waterproef)

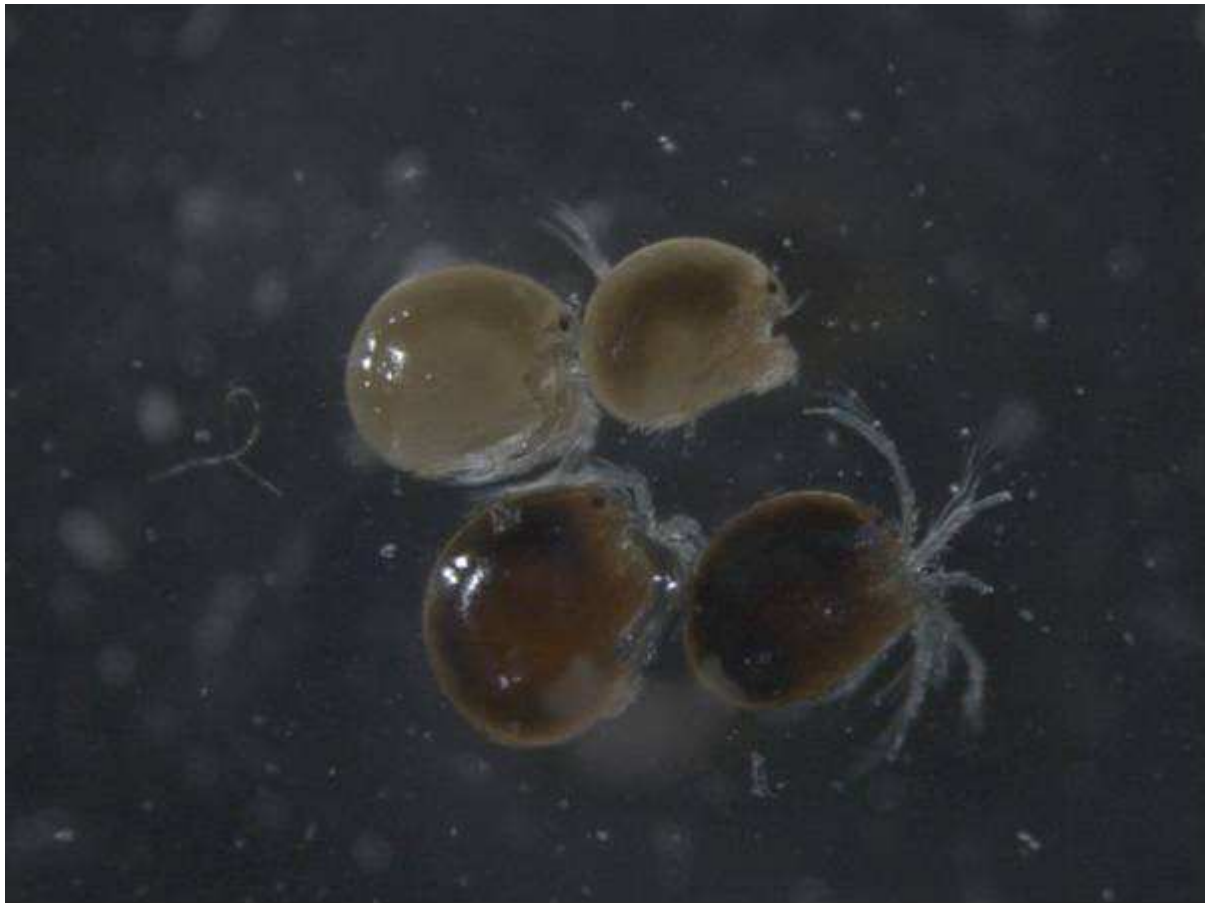
Doorzicht	360 cm
PH	8.3
Temperatuur	11 °c
Zuurstofverzadiging	63%
EGV bij 25 °c	43 mS/m
Chloride-gehalte	57 mg/l
Nitraat-gehalte	0.49 mg/l
Ammonium-gehalte	1,018 mg/l

Begeleidende soorten

In het macrofaunamonster waar *O. carpenteri* is aangetroffen, zijn 52 soorten gevonden. Dit is lager dan je op basis van de ligging van het monsterpunt zou verwachten. Mogelijk heeft dit te maken met het vroege tijdstip van de bemonstering na een strenge winter en een relatief koud voorjaar. De watermijten die zijn aangetroffen, zijn in volgorde van abundantie: *Hygrobates longipalpis*, *Limnesia maculata*, *Piona longipalpis* en *Mideopsis orbicularis*. De meest abundante overige soorten in het monster zijn *Asellus aquaticus*, *Planorbis carinatus*, *Endochironomus albipennis*, *Pseudochironomus prasinatus*, *Procladius sp.* en *Limnephilus lunatus*. Een aantal zeldzamere soorten die zijn aangetroffen betreffen *Myxas glutinosa*, *Theodoxus fluviatilis*, *Halipilus confinus* en *H. flavicollis*.

Determinatie

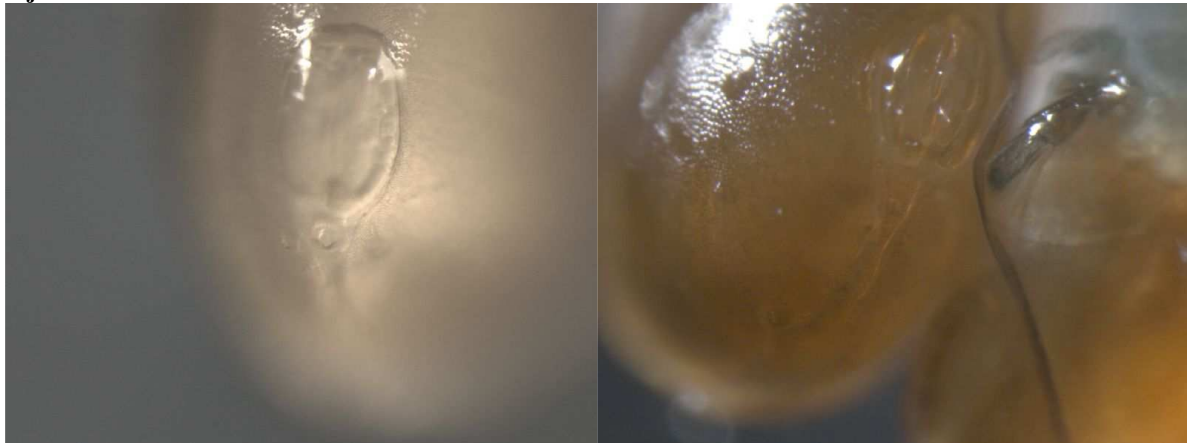
O. carpenteri is alleen te verwarren met *O. musculus*. Tot voor kort vormden deze soorten een apart Genus (*Frontipoda*) (Smit & van der Hammen, 2000). Deze twee soorten zijn te onderscheiden van de andere *Oxus*-soorten door het sterk zijdelings afgeplatte lichaam, de coxale plaat die vrijwel de gehele onderzijde van het lichaam bedekt en de aanwezigheid van een anaalscleriet. Alleen *O. setosus* heeft eveneens een sterk zijdelings afgeplat lichaam, maar verschilt op de andere hierboven genoemde kenmerken. Hoewel tijdens de determinatie direct vergelijkingsmateriaal ontbrak (*O. musculus*), viel de geringe afmeting in combinatie met de lichaamskleur meteen op. Ik heb nog niet zoveel ervaring met *O. musculus*, maar de exemplaren die ik tot nu toe heb gezien, hadden zonder uitzondering een opvallend rode lichaamskleur. De exemplaren in dit monster waren zandkleurig (bij conservering in Koenike-vloeistof). In de meest recente determinatieliteratuur (Di Sabatino et al, 2010) staat de kleur van *O. carpenteri* niet beschreven. Van *O. musculus* staat vermeld dat de kleur roodachtig is en in uitzonderlijke gevallen blauwgroen. De lichaamslengte van de mannetjes van *O. carpenteri* ligt tussen de 725 en 850 μm . De vrouwtjes zijn gemiddeld iets groter (755- 925 μm). De kleinste mannetjes van *O. musculus* zijn minimaal 850 μm (Di Sabatino et al, 2010). De lichaamslengten van de exemplaren uit de Waterleidingplas bedragen 765 en 857 μm . De determinatie van *O. carpenteri* is relatief eenvoudig. Een goed kenmerk is de samenstelling van de eindelingse setae op het zesde lid van het vierde pootpaar (zie afbeelding 7 & 8). Bij *O. musculus* zijn hier 2 korte en 1 lange aanwezig, terwijl *O. carpenteri* hier 2 lange en 1 korte heeft (Di Sabatino et al, 2010). Het vierde palplid is bij *O. musculus* korter dan het tweede. Bij *O. carpenteri* is het vierde palplid langer dan het tweede (zie afbeelding 3 & 4). De dorsale zijde van het vierde palplid is bij *O. carpenteri* recht, terwijl deze bij *O. musculus* enigszins bol is (Di Sabatino et al, 2010). Daarnaast is de scleriet waar op de anaalopening ligt, bij beide soorten verschillend van vorm (zie afbeelding 5 & 6). Bij *O. musculus* is deze meestal langwerpig en uitgetrokken. Bij *O. carpenteri* is deze kort en afgerond (Di Sabatino et al, 2010).

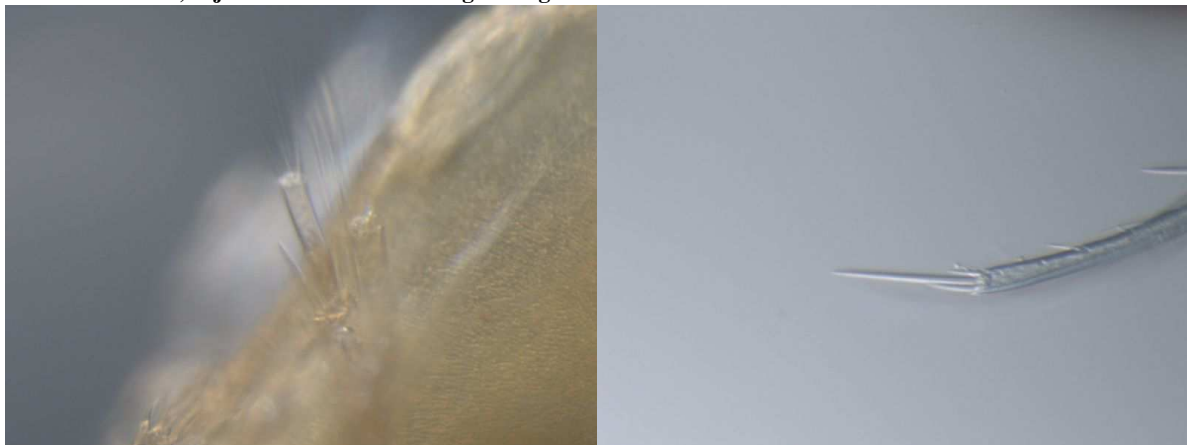
Afbeelding 2 *Oxus carpenteri*, Waterleidingplas 19 april 2010 (boven) en *O. musculus* 26 april 2010 Nieuw Loosdrecht (onder).

Afbeelding 3 & 4 Palp *Oxus carpenteri* (links) en *O. musculus* (rechts). P4 is bij *O. carpenteri* duidelijk langer dan P2. Bij *O. musculus* is deze korter.

Afbeelding 5 & 6 Anaalopening *Oxus carpenteri* (links) en *O. musculus* (rechts). Anaalopening ligt bij *O. carpenteri* op een korte scleriet, Bij *O. musculus* is deze lang en uitgetrokken.

Afbeelding 7 & 8 Eindstandige setae segment 6 vierde pootpaar. Bij *Oxus carpenteri* staan hier 2 lange en 1 korte geplaatst (links). Bij *O. musculus* betreft dit 2 korte en 1 lange.

Literatuur

Di Sabatino, A., Gerecke, R., Gledhill, T., Smit, H. Chelicerata: Acari II. Susswasserfauna von Mitteleuropa 7/2-2. Spektrum Akademischer Verlag, Heidelberg, 2010.
 Smit, Harry & Henk van der Hammen. Atlas van de Nederlandse watermijten (Acari: Hydrachnidia). Nederlandse faunistische mededelingen 13.

Casper Zuyderduyn
 Hydrobiologisch medewerker
 Stichting Waterproef
 Email: c.zuyderduyn@waterproef.nl

Siamese tweeling of een foutje?

Of dit nou een Siamese tweeling is dat blijft de vraag.
Een *Stylaria Lacustris* met twee koppen kom je in ieder geval niet zo vaak tegen.
Ik blijf me afvragen wat er gebeurd als worm 1a linksaf wil slaan en worm 1b rechtsaf.

Rob Heusinkveld
Hydrobiologisch analist
Waterschap Groot Salland

Stel je voor

Hallo allemaal,

Mijn naam is Cary de Vries en ben sinds 1 januari groepshoofd biologie bij Het Waterlaboratorium in Haarlem. In het verleden ben ik hydrobiologisch analist geweest waarbij ik me met name bezig hield met zoo- en fytoplankton en helaas maar een klein beetje met macrofauna. Na omzwervingen naar andere takken van sport zoals het werken met biological early warning systems en leiding geven aan een afdeling logistiek & monsterneming ben ik weer terug in het vakgebied. Hoewel nog wel wat op afstand, want zelf determineren zit er niet meer in. Maar ik kijk graag zo nu en dan mee over de schouders van de analisten.

Met vriendelijke groet,

Cary de Vries
Groepshoofd Biologie
www.hetwaterlaboratorium.nl

www.vermandel.com

Opnieuw leverbaar : Deze boeken zijn ook uitstekende determinatiewerken !

€ 17,50 Fauna Zeelandica. 208 blz

€19,90

Einde macrofaunanieuwsmail 93

